

Mihók Sándor

Az ortodox egyház szerepe a ciprusi konfliktus rendezésében

Bevezetés

Turisták százezrei látogatnak minden évben a Földközi-tenger keleti medencéjében fekvő Ciprusra. Kevesen látják ma már annak nyomát, hogy az itt élő görög többség és török kisebbség között az ellentétek az 1960-as években véres erőszakká fajultak. A két oldal félkatonai szereplői a civil lakosságot terrorizálták: e helyzet kezelésére jött létre 1964-ben az ENSZ Ciprusi Békefenntartó Missziója, amely azóta is működik. A békefenntartók telepítésük és a sziget 1974-es kettéosztása között nem a mai formában tevékenykedtek. Először az akkori Ciprusi Köztársaság görög többségű területein fekvő török enklávákat védték. Az eredetileg mintegy 7000 fős kontingens akkor sem rendelkezett nehézfegyverekkel, egyszerűen fizikai jelenlétükkel igyekeztek elejét venni a konfliktusoknak. A helyzet elmérgesedése és az 1974-es török partraszállás után a szigetet kettéválasztó ütközőzóna lett a kéksapkások működési területe. Több mint száz, különböző méretű megfigyelőhelyet alakítottak ki.

A magyar katonák 1993 óta különböző létszámmal vettek részt a kéksapkások munkájában,¹ egészen addig, amíg hazánk ki nem vonult a misszióból.

A missziós felkészítést végző MH Békétámogató Kiképző Központ a szigeten történő napi munkához szükséges ismeretek átadását maradéktalanul ellátja. Azonban az előírt tematika a szoros időkorlátokra tekintettel nem tartalmazhat olyan szakirányú felkészítést, amely a szigeten élő emberek vallásával, annak múltjával, a jelen kihívásaival és a jövőben várható változásokkal foglalkozik. Tanulmányom célja, hogy a téma iránt érdeklődők átfogó képet kapjanak a ciprusi ortodox egyház szerepéről a konfliktus rendezésében. Ehhez szükséges a sziget és a vele szervesen egybefonódó ortodox egyház történetének rövid áttekintése, vallási hagyományainak vázlatos ismertetése és kapcsolata a török etnikummal, valamint az iszlámmal.

Történeti áttekintés

A kereszténység kezdetétől a bizánci uralom végéig (1. sz. – 1191)

A ciprusi egyház alapítóinak Szent Barnabás, Szent Pál és Szent Márk apostolokat tartják. A három apostol – Kr. u. 45-ben Jeruzsálemből elindulva – Szalamisz városába

¹ Wagner Péter: Kéksapkások a zónában. *Földgömb*, 31. (2013), 270. 42–45.

érkezett meg, majd az egész szigeten áthaladva jutottak el Páfoszra, amely a római birodalom provinciájának akkori fővárosa volt. Itt Pál apostol megtérítette Szergiusz Paulosz helytartót, ahogy ezt az *Apostolok cselekedeteiben* olvashatjuk.²

Páfoszon található az a templom (Aghia Kiriaki Chrysopolitissa), ahol XVI. Benedek pápa 2010. június 4-én Chrysostomos ciprusi ortodox prímással ökumenikus igeliturgiát mutatott be. A szigetország keresztényei közötti jó a kapcsolat. Ezt az istentiszteleti helyet az ortodox egyház engedélyével 1987 óta már a katolikus és anglikán hívek és a Ciprusra érkező zarándokok is használják.

A 4. században a kereszténység az egész szigeten elterjedt. Szalamisz püspöke, Szent Epifaniusz hirdette a niceai hitvallást, és küzdött a szektás mozgalmak ellen. A ciprusi püspökök jelen voltak a 325-ös Niceai Zsinaton. A sziget szellemi befolyásának jele, hogy a ciprusi egyházatyák kiemelkedő szerepet játszottak a későbbi zsinatokon. Az 5. század végén (488) Zénó császár – privilégiumokkal megtoldva – ünnepélyesen megerősítette a ciprusi egyház önállóságát.

Az arab betörések már a 7. században megkezdődtek és felrázták a sziget nyugalalmát. A szaracén kalózok pusztító támadása és ennek következtében a sziget elnéptelenedése olyan mértékű volt, hogy a hódítást túlélő keresztény ciprusiakat 688 és 695 között II. Jusztiániusz császár a Dardanella-szoros közelében telepítette le. Az Új Jusztiániusz nevű város lett a ciprusi érsek székhelye. Innen ered az a napjainkig élő szokás, hogy a ciprusi primás címéhez tartozik az Új Jusztiániusz név is.

Niképhorosz Phokasz császár 963-ban végzetes csapást mért a szaracénokra és végleg kiszorította őket Ciprusról, így a szigetlakók visszatérhettek a földdel egyenlővé tett földjeikre. Ezután 200 esztendőnyi viszonylag békés korszak köszöntött Ciprusra. Megállapítható, hogy a sziget ekkori története – ahogy a bizánci birodalomé is – félig ázsiai történet: keleti fényűzés és elpuhultság, gépies szertartásos udvari élet soha nem látott feslettséggel, tékozlással és cselszövésekkel, keleti kényuralom törrel és méreggel, a vallásnak külsőségekké dermedésével és vak fanatizmussal.³

A bizánci uralom (330–1191) alatt szilárdult meg a sziget görög jellege. Mély és kitéphetetlen gyökeret vert az ortodox hit a nép lelkében, az ortodox egyház pedig a társadalom szövetségében. Sorra létesültek a nagy ortodox kolostorok, köztük a legendás kikkói. Az Alexiosz Komnészosz bizánci császár által a 11. század végén alapított kolostor az évszázadok során mesés gazdagságra tett szert. A 20. század elején még kiterjedt földbirtokkal rendelkezett nemcsak Ciprus-szerte, hanem Kis-Ázsiában és Oroszországban is.

A latin királyság és Velence uralma (1191–1570)

A keresztes hadjáratok új szerepet osztottak Ciprusnak és az egyházának. Kezdetben a Szentföldre igyekvő vagy onnan hazatérő zarándokok, lovagok számára volt az utolsó vagy éppen az első biztonságos megálló- és pihenőhely. Jeruzsálem elvesztése után

² Ap. csel. 13,6–12.

³ Lyka Károly: *A művészetek története*. Budapest, Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, 1977. 84.

a Szentföldről kiszorult lovagoknak, kereskedőknek, kalandoroknak, különböző szekták, rendek papjainak lett a menedéke.

A sziget 1191-ben került a nyugat-európaiak kezébe. Először Oroszlánszívű Richárd az új szerzeményt a templomosoknak, majd miután azok „visszaléptek” az üzlettől (de előbb még alaposan kifosztották a ciprusiakat) a jeruzsálemi királyságát éppen elvesztő Guy de Lusignan francia hercegnek adta el. Ezzel vette kezdetét a Lusignan-dinasztia közel három évszázados uralma. Ez a kulturális fellendülést leszámítva nem nevezhető boldog és nyugalmas korszaknak.

A jogaiban erősen korlátozott, jobbágysorba taszított őslakosság erőszakos katolizálásának kísérlete miatt a dinasztia népszerűtlen volt mind a parasztság, mind az ortodox papság körében. A Lusignan-korszak emlékét több csodálatos gótikus katedrális, kolostor és büszke vár őrzi. Az ortodox egyház és a dinasztia kapcsolata formális volt.

Velence 1489-ben vette birtokba a szigetet, és kizárólag a török terjeszkedés elleni védekezés egyik bástyájaként kezelte. Megerősítette a kikötővárosok erődítményeit és ezzel párhuzamosan a végsőig kizsákmányolta a lakosságot. Ezért a nép és az ortodox egyház sem ápolt jobb kapcsolatot a katolikus velenceiekkel.

A török hódoltság (1570–1878)

A törökök megjelenését a ciprusi görög lakosság megkönnyebbüléssel fogadta. Egyfelől megszüntették a jobbágyságot, másfelől visszahelyezték jogaiba a ciprusi ortodox egyházat. A porta a ciprusi ortodox egyház fejét ismerte el a görög népközösség vezetőjének és képviselőjének. A kezdeti évtizedek lelkesedését azonban hamarosan kiábrándulás követte, amit gyűlölet váltott fel. A népet a 17–18. században nemcsak a korrupt és mindenáron meggazdagodni vágyó török helytartók, hanem természeti csapások és járványok is sújtották. 1758-ban éhínség áldozatául esett a sziget lakóinak jelentős része. A görög lakosság rendszeresen fellázadt a tarthatatlan viszonyok ellen. Érdekeség, hogy a görögökhöz gyakran csatlakoztak a szigeten élő törökök, de előfordult fordított helyzet is. 1821-ben, a görög szabadságharc átterjedésétől tartva, a török hatóságok előzetes megfélemlítés céljából kivégezték az ortodox egyház vezetőjét és három püspökét, valamint több száz egyházi és világi személyiséget. Ezzel mélypontra süllyedt a görög ortodox keresztények és a muszlim törökök közötti viszonylag békés viszony.

A szultánok különböző adományokkal, kiváltságokkal, adómentességekkel, a kolostorbirtokok – részleges – meghagyásával igyekeztek lekötölni a ciprusi ortodox egyházat. Az egyház feladata volt az oktatás, a bíraskodás és különböző közbiztonsági funkciók korlátozott ellátása. Ezzel párhuzamosan az ortodox egyház, mint szellemi és egyúttal politikai vezető is, igyekezett fenntartani a görög öntudatot, az ortodoxia túlélését a megszállt szigeten.

Említést érdemel, hogy a török garnizon eredetileg 30 ezer főt tett ki a szigeten. A katonák családtagjaiból, leszármazottaiból és az iszlám hitre kényszerből vagy érdekből áttért „latinokból” és görögökből jött létre a török népközösség, amelynek aránya sohasem haladta meg az őslakosság 20%-át.

A Török Birodalom válságát és növekvő tehetetlenségét jelezte, hogy a 19. század utolsó negyedében Ciprus igazgatását átengedték Nagy-Britanniának. Ennek fejében Nagy-Britannia szavatolta a Török Birodalom integritását elsősorban a növekvő orosz hatalmi és terjeszkedési törekvésekkel szemben.⁴ Természetesen az angolok ezt nem önzetlenül tették: a szultán és Nagy-Britannia között 1878-ban kötött szerződés értelmében Ciprus felségjogát és fölös jövedelmeit egy rövid ideig a porta fenntartotta magának. Ezt követően azonban a Brit Birodalom „nagylelkűen” – ezen jogokért cserébe – évi 92 746 font sterling fizetésére kötelezte magát.

A brit uralom (1878–1960)

Ciprus jelenkori történetének első, máig ható következménnyel bíró eseménye a Nagy-Britannia által történt annexió volt. Az 1878 óta brit ellenőrzés alatt álló szigetet London a Törökországgal szembeni hadüzenettel egy időben, 1914-ben annektálta. A két közösség az egymást erősítő vallási és etnikai törésvonalak mentén kettészakadt. A többséget alkotó, önmagukat egyre inkább göröggként definiáló ortodox ciprusiak elsődleges politikai célkitűzése az enózisz, azaz a Görögországgal történő egyesülés volt. A török kisebbség pedig az enózisz megakadályozását, valamint etnikai különállásának intézményesítését tűzte ki célul. Görögország 1881-ben kezdte el titokban bátorítani lakossága egy részének Ciprusra történő emigrációját, hogy megszervezzék a görög ciprusi közösséget az annexióra. A görögök reményei, hogy Nagy-Britannia átadja Görögország részére Ciprust hamar szertefoszlottak. Mikor világossá vált, hogy nem kívánnak a szigettől megválni, a görögök kampányt indítottak a szigeten lévő brit jelenlét ellen. Igyekeztek meggyőzni a görög ciprusi közvéleményt, hogy szorítsák ki a briteket a szigetről. Ez egyébként a kizsákmányoló brit adópolitika miatt már egyébként is megfordult a helyi lakosok fejében. A hat kerületre osztott sziget kormányának élén Nagy-Britannia királynője által kinevezett High Commissioner állt, aki egyszersmind a legfőbb katonai parancsnok és a 6–8 tagból álló törvényhozás vezetője is volt. A tanács tagjainak felét a korona, a másik felét a szigetlakók delegálták. A brit gyarmatosító uralom etnikai toleranciája mindkét közösség felé érvényesült. Sőt, felülreprezentációt biztosítottak a török ciprusi lakosság részére a törvényhozásban. A brit politikai elit az „oszd meg és uralkodj” ősi elvét követve az etnikumok közti konfliktus felélesztésével kívánta hatalmát konzerválni. A török ciprusiak e kivételezett bánásmódot a britek felé irányuló lojalitással hálálták meg. Emellett tudták, hogy kizárólag Nagy-Britannia tud gátat szabni a görög nacionalizmus terjedésének.

A gyarmatosítók elleni mozgalmak a 19. század végén, a 20. század elején még csak a görög ciprusi oldalon jelentkeztek, amelyeket a ciprusi ortodox egyház vezetett, ezért a brit uralom a muszlim vezetőnek (*muftinak*) elsőbbséget biztosított az ortodox érsekkel szemben. Az 1882-es brit gyarmati alkotmány már formálisan egyenlő jogokat adott mindkét közösség tagjainak. 1915-ben felcsillant a jövőbeli egyesülés reménye:

⁴ Forgács András: *Ciprus. Panoráma „mini” útikönyvek*. Budapest, Medicina, 1999.

a brit kormány Ciprus visszacsatolásának ígéretével szeretne volna az antant oldalán való hadba lépésre buzdítani Görögországot, ám a németbarát Konstantin királyt ez nem ingatta meg. Az I. világháborút követően Törökország feltétel nélkül lemondott Ciprussal kapcsolatos valamennyi igényéről és 1925-ben Ciprus brit koronagyarmat lett.

Ennek indoka a görög nacionalizmus erősödése volt és a brit birodalom így kívánta megakadályozni a görögök hellenizáló törekvéseit. 1931-ben egy rövid életű és sikertelen, görög ciprusiak által szervezett és az ortodox egyház által is támogatott felkelés tört ki a brit uralom ellen. Ezt követően mindenféle politikai aktivitást betiltott a brit kormányzó, csupán a szakszervezetek működhettek korlátozottan.

Az önálló Ciprus (1960–1974)

A II. világháború utáni feszültségek, illetve a görög terroristakampány hatására a brit kormány 1959-ben úgy döntött, hozzájárul a függetlenné váláshoz azzal a feltétellel, hogy a sziget alkotmánya rögzíti mindkét közösség jogait. Az 1960. augusztus 16-án aláírt szerződés kimondta a Ciprusi Köztársaság függetlenségét. A köztársaság alkotmányát, a görög és török kormány kívánságának megfelelően, mindhárom érintett külső szereplő, azaz London, Athén és Ankara garantálta. Az új állam első elnöke a függetlenségi harcban a görög közösség jelképes vezetőjévé emelkedett Makariosz érsek lett. Miháil Muszkosz novíciusként az ortodoxia fellegvárának tartott kikkói kolostorban nevelkedett. A fiatal szerzetes a kolostorból irányította a közelben rejtőző Grivász tábornokkal együtt, de nem mindig teljes egyetértésben a britek elleni fegyveres és politikai küzdelmet.

Makariosz elnök az 1960-as években többször is próbálkozott a görög többség érdekvérvényesítési lehetőségeit korlátozó alkotmány módosításával, ám a nemzetközi nyomás minden alkalommal visszakozásra bírta. Eközben a két közösség közötti feszültség egyre nőtt, a kiélezett politikai viták idején rendszeressé váltak az erőszakos cselekmények. Ciprus már ekkor is „gyenge” állam volt, mindez pedig 1963-ban politikai válsághoz vezetett. Az Egyesült Nemzetek Biztonsági Tanácsának 1964. március 4-én hozott 186. számú határozata nyomán megalakult az ENSZ Ciprusi Békefenntartó Erői misszió.

A görög nacionalisták athéni katonai diktatúra által is támogatott radikális szárnya elégedetlen volt Makariosz kormányzásával, így 1974. július 15-én sikeres puccsot hajtottak végre. A ciprusi állam összeomlása tulajdonképpen ekkorra tehető. A puccsal párhuzamosan a török lakosság ellen nagyarányú pogrom kezdődött. A központi hatalom a létbiztonságot ettől kezdve nem volt képes garantálni lakossága egynegyede számára. A görög nacionalizmus politikai, paramilitáris intézményeit mozgósította a kisebbség ellen.

Ebben a helyzetben a diplomáciai eszközök kudarcot vallottak. Törökország ezért július 20-án az alkotmánnyal kapcsolatban vállalt garanciára hivatkozva megtámadta Ciprust. A három, garanciát vállaló államot és a ciprusi feleket asztalhoz ültető genfi tárgyalások kudarca után augusztusban a török hadsereg folytatta előrenyomulását, és a sziget 40%-át megszállta. 180 ezer görög kényszerült elhagyni a lakhelyét. Eközben a déli török enklávék felszámolása is megtörtént. Hiába tért vissza 1974 végén Makariosz

érsek a hatalomba, az erőpozícióból tárgyaló török feleket nem elégítette ki az autonómia ígérete, Makariosz pedig a népességcserét tartotta elfogadhatatlannak. Ebben az is közrejátszott, hogy egy esetlegesen létrejövő Ciprus a kettészakadást nagyban elősegítő fejleménynek tűnt.⁵

A kettéosztott Ciprus

A török katonai beavatkozást követően az ENSZ Biztonsági Tanácsa kiterjesztette a békefenntartó erők megbízatását a fennálló tűzszünet felügyelete mellett a sziget északi és déli része közötti „zöld vonal” mentén található ütközőzóna ellenőrzésére. Az 1974-es események következtében a ciprusi görögök és törökök az ütközőzóna két oldalán élnek. A csak Törökország által elismert „Észak-ciprusi Török Köztársaság” 1983. november 15-én kinyilvánította függetlenségét. Az ENSZ az 1960. évi függetlenségi nyilatkozat szerint ismeri el a Ciprusi Köztársaság szuverenitását. Az Európai Tanács 1999 decemberében Helsinkiben úgy határozott, hogy a politikai viszonyok rendezése nem előfeltétele Ciprus uniós csatlakozásának, bár hangsúlyozta, hogy a vitás kérdések rendezése megkönnyítené a csatlakozási folyamatot. A 2000. decemberi koppenhágai ülésen az Európa Tanács úgy döntött, hogy Ciprus tagállammá válhat, de ismét hangsúlyozta, hogy előnyben részesítené az egységes Ciprus csatlakozását. A Ciprusi Köztársaság 2004. május 1-jén csatlakozott az Európai Unióhoz, a sziget azonban gyakorlatilag mindmáig megosztott. Noha jogilag a teljes sziget az Európai Unióhoz tartozik, az uniós joganyag alkalmazását felfüggesztették a sziget északi részén, ahol a Ciprusi Köztársaság nem gyakorol tényleges ellenőrzést. Emiatt a területet sajátos politikai, jogi és diplomáciai közeg jellemzi napjainkban is.⁶

A ciprusi egyház helye az ortodoxiában

Az „ortodox egyház” kifejezés tág értelemben valamennyi keleti akatolikus keresztény egyházat jelenti általában. A szokásosabb használat szoros értelemben az első hét egyetemes zsinatot elismerő keleti akatolikus egyházakat érti alatta, amelyeket más néven khalkedoni egyházaknak is nevezünk. A „keleti egyházak” kifejezés gyűjtőfogalom: alapvetően a Római Birodalom keleti területein létrejött egyházakat értjük az elnevezés alatt. Szociokulturális, etnikai, földrajzi, politikai tényezők és egyes tanításbeli kérdések eltérő értelmezése egyaránt közrejátszottak a kialakulásuk folyamatában.

Eredetük, alapításuk tekintetében elmondható, hogy az egyéb görög eredetű egyházak egészen különböző korban és eltérő körülmények közepette létesültek. Tagjai jellemzően

⁵ Romsics Gergely: Működő bukott állam(ok): Ciprus. In Marton Péter (szerk.): *Államok és államkudarcok a globalizálódó világban*. Budapest, Teleki László Intézet, Külpolitikai Tanulmányok Központja, 2006. 176.

⁶ Fejes Zsolt: *A vízbiztonság egészségügyi vonatkozású kérdései az ENSZ Ciprusi Békefenntartó Misióijában*. 2014.

görög etnikumúak (leszámítva az albán ortodox egyházat, amelyhez görög és albán nemzetiségű tagok egyaránt tartoznak). Három autokefál (görögországi, albán, ciprusi ortodox egyház) és egy autonóm (sinai) egyház sorolható e csoportba. Mindegyik élén érsek áll.⁷

A konfliktusban érintett országok viszonyai

Cipruson nincs államegyház. Az államegyházi modell valójában történelmi örökség, amely hagyományokat tisztelő szerves fejlődés során alakult ki. Jellemző az individuális vallásszabadság biztosítása, tehát a kisebb felekezetek tevékenységét nem korlátozzák.⁸ Az alkotmány elismeri az autokefál görög ortodox egyház jogát belső ügyei szabályozására és igazgatására a szent kánonoknak és az egyházi alkotmánynak megfelelően. Nevesíti a török részen működő muszlim szervezeteket (Vakf) és három további „vallási csoportot” (örmény ortodox, maronita és római katolikus közösségek). Ez az öt felekezet speciális autonómiával rendelkezik, adókedvezményekben és állami támogatásban részesül, és képviselőjüket bevásztják a parlamentbe, jogállásuk közjogi jellegű.

Az egyház jogi kategóriája zárt. A jog nem biztosítja a megszerzés lehetőségét más közösségek számára, civil szervezetként történő nyilvántartásba vételre van lehetőség. A ciprusi ortodox egyház híveinek száma 700 ezerre tehető, ami a lakosság 94%-át teszi ki. Az örmények, a katolikusok, a latin szertartású maroniták a lakosság egy százalékát képviselik. Az autokefál egyház élén az érsek áll, aki Nicosiában székel. Az ország nyolc egyházmegyére oszlik.

Görögországban az ortodox egyház az államegyház, a többi közösség magánjogi egyesületként működhet. A jogállásukra vonatkozó szabályozás partikuláris, szétszórt alkalmazásuk gyakorlati nehézségekbe ütközik. Külön törvények vonatkoznak a muzulmán és zsidó közösségekre. Az alkotmány értelmében a kultuszszabadság az „ismert” vallások számára garantált. Az istentiszteleti helyeket a miniszter engedélyezi. Tiltott a vallási missziós tevékenység, a térítés. Az Emberi Jogok Európai Bírósága már többször elmarasztalta Görögországot a vallásszabadságból fakadó kollektív jogok megsértése miatt.

Törökországban az alkotmány értelmében az állam szekuláris, az állam és a szunnita iszlám kapcsolata azonban szoros. A görög és az örmény ortodoxok és a zsidók nemzeti kisebbségként rendelkeznek jogokkal. A muszlimokon kívül ezek az egyházak tarthatnak fenn iskolákat. Az alevi, protestáns és a katolikus közösségek ilyen státusszal nem rendelkeznek. A vallási közösségek nyilvántartásba vétele nem kötelező, a jogalanyiság

⁷ Szotyori-Nagy Ágnes: *Házassági akadályok a bizánci akatolikus egyházak jogrendjében és alkalmazásuk a katolikus gyakorlatban*. Budapest, Szent István Társulat, 2009.

⁸ Jakab Hajnalka: Vallás és állam egymáshoz való viszonyának vizsgálata. *Ügyészek Lapja*, 18. (2011), 2. 19–20.

elnyeréséhez azonban szükséges. Ingatlantulajdont a közösségek csak alapítványi formában szerezhetnek.⁹

A törökországi kisebbségpolitikai nyitás ellenére továbbra sem történt lényegi előrelépés a nyugat-trákiai török kisebbség helyzetében. Athén nemcsak az 1923-as lausanne-i békemegállapodást, hanem az azóta aláírt, minden egyéb kisebbségjogi nemzetközi szerződést sértő módon korlátozza a „muzulmánként” (nem törökként) megnevezett kisebbség vallásgyakorlását. A helyi mufti megválasztását nem ismeri el. Ahmet Mete mufti erre azt mondta, „Athénnak nem kell tartania a török kisebbségtől, hisz pusztán a létező jogaink tiszteletben tartását szeretnénk elérni”.¹⁰

A Ciprusi Ortodox Egyház feje, II. Chrysostomos érsek személyes hangú levélben hosszan fejtegeti a török muszlimok által okozott sérelmeket. Az érsek egyetértett abban, hogy az egyistenhit és a szeretet közös alapot ad az együttműködéshez. Közös kihívásként említette a terjedő erőszakot és a környezeti problémákat, az éhezést és az emberi jogok megsértését. Sok más egyházfőhöz hasonlóan az érsek hangsúlyozta, hogy a felebarát szeretetéről szóló keresztény tanítás nem tesz különbséget a másik etnikai, vallási hovatartozása között, az minden emberre egyformán érvényes.

Az érsek fontosnak tartotta a vallásszabadság kérdését, azt, hogy a keresztény többségű országokban a muszlimok és a muszlim többségű országokban a keresztények teljes vallásszabadságot élvezzenek. Nem rejtette véka alá a ciprusi politikai helyzetből adódó problémákat, hogy a törökök által elfoglalt északi területeken a keresztények nem élveznek egyforma vallásszabadságot. Cipruson 450 évig békében éltek együtt muszlimok és keresztények. A ciprióták mindig toleránsan közeledtek a közel-keleti népekhez. Törökország azonban 1974-ben megtámadta Ciprust, és az általa irányított területen folyamatosan megsérti az ortodoxok jogait.¹¹

Vallásközi és kulturális párbeszéd a gyakorlatban

Ciprus „görög” részén 2009 óta a kulturális párbeszéd alapjait képező oktatás hangsúlyt helyez a nemzeti identitás megtartására és az elfoglalt területek emlékének életben tartására. Célja az előnyös feltételek megteremtése az együttélésre, az együttműködésre, az intolerancia és a xenofóbia elleni harcra.

Az újraegyesítés gondolatának elfogadásához nagyban hozzájárult a történelemről alkotott kép megváltoztatása. 2009-ig a görög ciprióta tankönyvek a hangsúlyt az ókori Hellászra helyezték. A törökök mint a hellenizmus barbár ellenfelei jelentek meg, a ciprióta fogalom pedig a görögön kívül minden mást kizárt. A történelmet a görögök

⁹ Csiziné Schlosser Annamária: *Az egyházak jogalanyisága*. Budapest, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar, 2011. 58–59.

¹⁰ Balázs Judit: Érdekek-érdekellentétek: a török külpolitika neuralgikus pontjai. *Szakmai Szemle – A Katonai Biztonsági Hivatal tudományos tanácsának kiadványa*, (2011). 3. 29.

¹¹ Szent-Iványi Ilona: *Az egyezkedés lehetőségei. Adalékok a keresztény–iszlám vallásközi párbeszéd legújabb történetéhez*. Budapest, Evangélikus Hittudományi Egyetem Doktori Iskola Vallás- és Társadalomtudományi Tanszék, 2011. 172–173.

érkezésével kezdte, az oszmán kor negatív fénybe került. Az általános iskolai tankönyvek a törökök kegyetlenkedéseit görög ciprióták karóbahúzásával illusztrálták. A görög felsőbbrendűség megteremtése érdekében a tankönyvek szerzői sokszor mosták össze a mítoszt a valós történelmi tényekkel. A középiskolai tankönyvek azt állították, hogy a török ciprióták az iszlám hitre áttért görögök leszármazottai.

A „török” oldalon is éles paradigmaváltás következett be 2003-ban, amikor a Ciprus-központú Köztársasági Párt került hatalomra. Az ezt követően kiadott tankönyvek történelemfilozófiája megváltozott: már nem a történelem mozgatórugójának tartott konfliktuson van a hangsúly, hanem az együttélésen és az együttműködésen. A politikai és társadalomtörténet helyett pedig a társadalom-, illetve gazdaságtörténetre, valamint a kultúrára fókuszálnak. Az új könyveket már nem Atatürk, a modern Törökország alapítójának portréja díszíti, hanem a választóvonal nélküli Ciprus térképe, az anyaföldet már nem Törökországra, hanem Ciprusra értik, a ciprióták fogalmát pedig kiterjesztik a görögökre is. A nacionalizmus itt már egyértelműen negatív kategóriaként tűnik fel, szükségszerű rosszként, amely a görög nacionalizmusra adott válaszul jelenik meg. Éles váltás történt az 1963–1974 közötti „sötét időket” taglaló fejezetek tárgyalása területén is. A Ciprus megosztottságához vezető okok között már megemlítik a török ciprióták felelősségét is.¹²

Azonban az etnikai nacionalizmus, amely az „anyaországokkal” közös történelmet, származást, nyelvet, kultúrát és vallást hangsúlyozza még korántsem vált meghaladottá a szigeten. Egy 15 éve végzett felmérés a 15 és 23 év közötti görög ciprióta fiatalok és középiskolai tanárok között még szomorúbb képet mutat. A felmérés szerint az általuk leginkább megvetett népcsoport a török ciprióták. Mindez annak ellenére, hogy 1974 óta próbálják a két népcsoport közös vonásaira felhívni a figyelmet, és a török név helyett egyre gyakrabban használják már a török ciprióta kifejezést is.¹³

Napjainkban a görög és török ciprióták közötti vallási és kulturális párbeszéd sokat fejlődött, amely az ENSZ közreműködésével szervezett közösségi programoknak és találkozóknak is köszönhető. A görög és török civil szervezetek és az egyházak is felismerték a közeledés jelentőségét. A görög cipriótákat leginkább Észak-Ciprus demográfiai növekedése, a betelepült, nagyrészt anatóliai törökök száma aggasztja, féltelmük nem alaptalan. Az Észak-Cipruson 2011-ben végzett népszámlálás szerint az előző, 2006-os népszámláláshoz képest 11%-os a növekedés a törökországi fiatalok intenzív bevándorlásának köszönhetően. Ezt a török ciprióta politikusok is elismerték. Egyesek szerint azonban megközelítőleg félmillió személyről van szó.¹⁴ Szűcs Angéla szerint:

„Az évszázadok során a szigeten élő törökök együtt éltek a görögökkel, ismerik egymás szokásait, erényeit, hibáit. A ciprusi törökök európaibb gondolkodásúak, a vallásban sem

¹² Lásd Constantinos Adamides: *Securitization and desecuritization processes in protracted conflicts: the case of Cyprus*. Berlin, Springer, 2020.

¹³ Fekete István: Ciprus: megosztott történelem. *Múlt Kor*, 2009. november 12.

¹⁴ Rózsa Gábor – Rózsa Dávid: A 2011-es népszámlálások Délkelet-Európa nem uniós országaiban. *Statistikai Szemle*, 90. (2012), 7–8. 627.

bigottak: kevésbé veszik szigorúan az iszlám előírásait. A nők például nem hordanak fejkendőt, öltözködésük is az európai divatot követi. A bevándorlók magukkal hozták Anatóliából a tradíciókat, amelyek nemegyszer gyökeresen eltérnek a ciprusi szokásoktól. Őket az őslakos törökök sem fogadták be, kívülállóként tekintenek rájuk. A két török népcsoportnak nemcsak a dielaktusa, hanem a mentalitása is különböző, ezért például ritkán házasodnak egymással. A háború sebei még nem gyógyultak be; szinte minden családban volt áldozat, s ez nem segíti a megbékélést. Sokan inkább már a jövőbe tekintenek, kortól függetlenül átjárnak a másik oldalra, hogy találkozzanak barátaikkal. Nincsenek kommunikációs nehézségek, régebben minden ciprusi beszélt a másik nyelvét. A törökök és a görög fiatalok is nyitottabbak, és vannak szervezeteik, amelyekben az egyesülésért harcolnak. Az új nemzedék talán már másképp látja a világot. Az egyesülés egyik kerékkötője viszont a Törökországból betelepítettek nagy száma.”¹⁵

A fentiekén túl a nemzeti jelképek használata is rávilágít a megosztottság gyökereire. Az 1960. évi ciprusi alkotmány 4. cikkelye intézkedett a nemzeti zászló kérdésében: a Ciprusi Köztársaság zászlaja színében és formájában semleges, azaz sem a görögök, sem a törökök hagyományaihoz nem kötődik. A köztársaság bármely hivatalos szerve vagy a törvények szerinti legális csoportosulása jogosult az ünnepeken a Ciprusi Köztársaság zászlajával együtt a görög vagy a török nemzeti zászlót is kitűzni. A ciprusi állami zászlót önmagában csak nemzeti rendezvényeken vonják fel, Cipruson a görög zászlóval együtt, Észak-Cipruson a török zászlóval együtt húzzák fel. 1984-ben a törökök Észak-Cipruson más jelképeket választottak maguknak.

Különös, hogy miközben a Ciprusi Köztársaság nemzeti zászlajában kínosan ügyel arra, hogy sem a görög, sem a török népcsoport hagyományaihoz ne kötődjön, eközben a nemzeti himnusz azonos az „anyaország”, a Görög Köztársaság himnuszával. Ennek az ellentmondásnak a feloldására az ENSZ ciprusi megbízottja nemzetközi pályázatot írt ki az új ciprusi himnusz és zászló megalkotására, ám a pályázat dugába dőlt.¹⁶

A nemzetek közössége azt szeretné, ha további véráldozat nélkül következne be a görög és török ciprióták közötti megbékélés.¹⁷

A ciprusi ortodox egyház szerepe napjainkban, különös tekintettel a konfliktus rendezésében

A ciprusi válság csúcspontján az ortodox egyház feje a sikeres válságkezelés érdekében a kormány rendelkezésére kívánta bocsátani az egyház vagyonát. Nyilatkozata szerint „az egyház teljes vagyona az ország rendelkezésére áll, hogy megakadályozhassák a gazdaság összeomlását”. Az érsek felajánlotta, hogy zálogosítsák el az egyház jelentős ingatlanvagyonát, és a befolyó forrásokból vegyenek államkötvényt. A nemes felajánlást

¹⁵ Csermák Zoltán: Törököt fogott, s nem ereszti. *Új szó*, 2013. november 16.

¹⁶ Szász Erzsébet: *Ciprus állami és nemzeti szimbólumai*. 2005.

¹⁷ Vas Korinna Nóra: *A ciprusi konfliktus alakulása és megoldási alternatívái a kezdetektől napjainkig, a nagyhatalmi és regionális érdekek érvényesülésének tükrében*. Budapest, Gazdasági Főiskola Külkereskedelmi Kar, 2006. 62.

a kormány nem fogadta el, de a közvélemény kitörő lelkesedéssel fogadta egyházuk áldozatvállalását. Az elemzők szerint a ciprusi ortodox egyház rendelkezik az ország egyik legnagyobb ingatlanvagyonával, és számos vállalkozásban, így a Hellenic Bankban is részesedéssel bír. Az egyház vagyonának értékét több tízmillió euróra becsülik.¹⁸ Alexej Szokolov, az orosz *Foma* ortodox lap írója szerint:

„A ciprusiak furcsának találták volna, ha az egyház hallgat a válság idején. A jelenkori Ciprus sok tekintetben az ortodox egyház aktív politikai álláspontja következtében jött létre. Makariosz érsek volt a független Ciprusi Köztársaság első elnöke, és tizenhét évig volt hatalmon. Ez megalapozta az egyház és az állam viszonyát. A ciprusi egyház nemcsak nyilatkozik, de aktívan részt is vesz a társadalmi problémák megoldásában. [...] A ciprusi egyházfő nemcsak vallási, de társadalmi vezető is, akit tisztelet övez, akinek tekintélye van a nép körében [...]”¹⁹

Ezért az egyháznak kulcsfontosságú szerepe van a konfliktus rendezésében, a görög és török ciprióták közötti közeledésben. 2013 októberében Cipruson rendezte meg az Európai Néppárt képviselőcsoportja a vallásközi párbeszéd konferenciáját. A tanácskozáson a vallások mediterrán térségben betöltött szerepe volt a téma: miként vehetnek részt a béketeremtés és a konfliktusfeloldás folyamatában.²⁰ A ciprusi külügyminiszter nyitóbeszédében kiemelte: a keresztények veszélyben vannak Szíriában, Irakban és Egyiptomban, de a török megszállás miatt Cipruson is. A ciprusi érsek hangsúlyozta az Európai Unió konfliktusmegoldásban játszott szerepét. Kijelentette: az egyház a török megszállás ellenére is nyitott a párbeszédre. Az állam és az egyház véleménye megegyezik: a „török megszállás” alapvetésből közelítik meg a problémát.²¹

A ciprusi egyház a vallási párbeszéd helyett a hívőket érintő szigorú vallási szabályok enyhítését helyezte előtérbe. Erre élő példa, hogy a ciprusi ortodox egyház, figyelemmel az ország rossz gazdasági helyzetére, 2013-ban már nem ellenezte a kormányzat azon döntését, hogy kaszinókat nyissanak a szigeten. Ez a vallási előírások feladását jelentette. Az egyház ugyanis olyan szigorúan tiltotta, hogy a válság előtti kormányok „eszébe sem juthatott”, hogy kaszinók üzemeltetési engedélyét jóváhagyja, mivel jól tudták, hogy ezt az egyház és így a társadalom többsége semmiképpen nem támogatná.²²

A kormányzat arab országok felé nyitó gazdaságpolitikáját sem nézi már olyan rossz szemmel az egyház, mint a válság előtt. A legjobb példa az Egyesült Arab Emírségekkel való kiváló gazdasági kapcsolatok kialakítása és ápolása. A ciprusiak hosszú távú célja, hogy a szigetország közelében található földgázért cserébe az emírség hozzájáruljon a ciprusi államadósság csökkentéséhez és az újabb fejlesztési kölcsönök kiutalásához.

¹⁸ EKB: Újra kell tőkésíteni a ciprusi bankokat, II. Krizosztomosz a sikeres válságkezelés érdekében a kormány rendelkezésére bocsátotta az egyház vagyonát. *Magyar Hírlap*, 2013. március 20.

¹⁹ Gajane Hanova: *Hallgasson-e az egyház? Oroszország Hangja*. 2013.

²⁰ Átfogó elemzés: Stratis-Andreas Efthymiou: *Nationalism, militarism and masculinity in post-conflict Cyprus*. London, Palgrave Macmillan, 2019.

²¹ Nagy Enikő: Vallások a békéért a Mediterránumban. *Új Ember*, 2013. november 4.

²² *Ciprus a kaszinóktól várja a fellendülést* (2013).

A ciprusi érsek évek óta minden fórumon tiltakozik a török csapatok templomrombolásai miatt.²³ A kezdeményezéshez 2007-ben Mohamed Szajed Tantavi egyiptomi nagyimám is csatlakozott. Ez volt az első – és sokáig az utolsó – alkalom, hogy muzulmán vallási vezető a ciprusi ortodox közösséget nemzetközi fórum támogatta. A becslések szerint Észak-Cipruson összesen 520 templom, kápolna és kolostor állt, amelyből 113-at megszenteltelenítettek. 78-at mecsetté, 28-at katonai célokra, illetve kórházzá, 13-at raktárrá alakítottak át. Mintegy 15 ezer ikon került a feketepiacra.²⁴ Az észak-ciprusi lerombolt ortodox templomok és kegyhelyek listáját a kormány elektronikus formában is közzétette.²⁵ Törökország kulturális minisztere, Ertugrul Gunay ugyanakkor az alábbi nyilatkozatot tette: „Mostanáig a vallási jellegű turizmus(unk) muzulmán szentélyekre korlátozódott. [...] Anatóliában fontos keresztény és zsidó emlékek is vannak. Most megkülönböztetés nélkül minden emlékművet, zsidót, keresztényt és muzulmán szárnyaink alá veszünk, felújítjuk őket és megnyitjuk a közönség előtt.”²⁶

Mindezt tettek is követték, de a török kormányzat csak két turisztikai szempontból jelentős templomot tárt fel és újíttott fel.²⁷

Az észak-ciprusi vallási vezetők az ortodox egyház felvetéseire érdemben nem akartak, vagy politikai nyomás miatt nem tudtak válaszolni. Északon a vallási eseményeket, rendezvényeket is – néha érthetetlen – feltételekhez kötik. Nagy visszhangot keltett a Hala Sultan Tekke mecset imámjának, Shakir Alemandarnak a ciprusi görög sajtóban tett nyilatkozata. A görög ciprusi területen található iszlám szent hely vallási vezetője – többek között – kifejtette, hogy elege van a görög és török politikusok acsarkodásaiból. Véleménye szerint a konfliktus oka nem vallási, hanem politikai eredetű. Az imám szerint valamennyi Észak-Cipruson található templomnak nyitva kellene lennie a keresztény hívők számára, és ezt a hatóságoknak engedélyezniük kellene. Azonban ezeket a vallási intézményeket a politikusok „túszként” tarják fogva politikai céljaik elérése érdekében. Azonban kritikus hangon beszélt a görög ciprióta politikusok iszlámhoz való hozzáállásáról is. Dél-Cipruson 110 mecsetből csupán 8 működik.²⁸

A 2012-ben megszakadt tárgyalásokat követően 2014. február 11-én a török és görög ciprusi vezetésnek sikerült megállapodnia az újraegyesítési tárgyalások alapját képező közös nyilatkozatról, amelyben kölcsönösen kifejezték azon szándékukat, hogy újrakezdik a tárgyalásaikat. Céljuk, hogy a lehető leghamarabb megoldás szülessen az újraegyesítés ügyében, majd erről külön-külön népszavazást tartsanak. Elfogadták, hogy két övezetből álló föderációt kívánnak megeremteni az évtizedek óta megosztott szigeten.

2014. április 18-án, nagypénteken történt meg az az esemény, amire már mindkét közösség nagyon várt és ami elősegítette a görögkeleti és a muzulmán lakók valódi vallási

²³ A kulturális örökséghez lásd Alexandra Bounia – Theopisti Stylianou-Lambert: *The political museum: power, conflict, and identity in Cyprus*. New York–London, Routledge, 2016.

²⁴ Muszlim vezető az ortodoxtemplomok védelmében. *Magyar Kurír*, 2017. július 27.

²⁵ The Loss Of The Civilization – Destruction of cultural heritage in occupied Cyprus. *Demokratiki-kypros*, 2017. április 25.

²⁶ Törökország felfedezi keresztény gyökereit. *Múlt Kor*, 2011. május 9.

²⁷ Despo Pilides – Nikolas Papadimitrou: *Ancient Cyprus: cultures in dialogue*. Nicosia, Department of Antiquities, 2012.

²⁸ Finding answers in Islam. *CyprusMail*, 2013. szeptember 12.

közeledését. Az esemény helyszíne a 14. században épült famagustai Ayios Georgios Exorinos templom volt, ahol közel 60 éve nem került sor szentmisére. Az istentisztelet előtt a török ciprióták átadták az ortodox püspöknek a templom kulcsait azzal a megjegyzéssel, hogy azt „csak megőrizték a jogos tulajdonosának”.

A török ciprióták nagyvonalú gesztusa nem maradt visszhang nélkül, mivel a már a korábban elkezdődött vallási vezetők közötti párbeszédben látta a ciprusi elnök és az ortodox egyház vezetője is a ciprusi „probléma” megoldásának felcsillanó lehetőségét.

Fontosnak tartom kiemelni Talip Atalay észak-ciprusi főmufti azon nyilatkozatát, amely szerint a vallások közötti közeledéssel példát kell mutatni a Közel-Keletnek. Az iszlám vallási vezető felhívta a figyelmet arra is, hogy a vallási vezetők kötelessége, hogy más nyelvet használjanak, mint a politikusok, különben a ciprusi probléma megoldása soha nem fog eljönni.²⁹

A „váratlan” közeledést követő hónap közepén került sor Joe Biden amerikai alelnök ciprusi látogatására. A hivatalos találkozó zárónapján az amerikai alelnök az alábbiakat közölte: lehetséges olyan megoldás, amellyel Ciprus két közösség által alkotott föderációként egyesül újra.³⁰ Az alelnök szakított pár órát arra is, hogy a sziget vallási vezetőivel is találkozzon. Biden kiemelte, az együttműködés és a dialógus jó példa, hogy kialakuljon a bizalom az eltérő vallásúak között, a megbékélés és az egymás iránti tisztelet miként bonthatja le a megosztottság falait. A megbeszélés után az érsek és az alelnök egy külön – előre nem tervezett – tízperces eszmecsere-t folytatott. A vallási vezető vázlatosan kifejtette a ciprusi kérdésről alkotott véleményét és sarokpontjait. A sajtó kérdésére, hogy miről beszéltek a találkozón, az érsek csak azt nyilatkozta, hogy az „mindenki számára ismert”: szükség van egy kiegyensúlyozott megoldásra. Hozzátette, hogy egyébként e nélkül a görög ciprióták rosszul járhatnak, és a török oldal pedig várhat arra a lehetőségre, hogy a megállapodást megváltoztathassa. Kifejtette, hogy a keresztényeknek és a muszlimoknak mind északon, mind délen lehetőséget kell biztosítani, hogy vallási kegyhelyeiket akadálytalanul elérhessék. A megoldásnak a kölcsönösségen és a felek közötti legnagyobb tiszteleten kell nyugodnia. A sajtó további kérdésére az érsek elmondta, hogy az amerikai alelnökkel egyetért abban a kérdésben, hogy a földgáz³¹ felfedezése meggyorsíthatja a probléma megoldását.³² Az Egyesült Államok csak az után vált a ciprusi kiegyezés egyik fő támogatójává, hogy jelentős földgázlelőhelyeket találtak a tengerfenéken a szigettől délkeletre, amelynek jelentőségét az ukrán válság és annak az európai energiaellátásra gyakorolt esetleges hatásaitól való félelmek tovább erősítették. Biden 1962 óta a legmagasabb rangú washingtoni vezető, aki Ciprusra látogatott. Találkozott a ciprusi törökök elnökével, Dervis Erogluval is, de leszögezte,

²⁹ Religion helps heal Cyprus’ ethnic division as Muslim, Christian leaders wage quiet diplomacy. *Fox-news*, 2014. április 19.

³⁰ *U.S. VP Biden visits divided Cyprus, urges a peace deal* (2014).

³¹ Kacziba Péter: A ciprusi földgáz³¹ szerepe a Kelet-Mediterráneum geopolitikai átrendeződésében. *Kül-Világ – a nemzetközi kapcsolatok folyóirata*, 10. (2013), 3–4. 18–41.

³² Jean Christou: *Biden meets religious leaders*. 2014.

hogy Washington az Anasztasziadisz által vezetett kormányt tartja az egyetlen legitim vezetésnek.³³

A békefolyamat – vagy ahogy azt a nemzetközi sajtó „találóan” elnevezte, az „Obama terv” – biztatóan indult, a felek nagy terveket szőttek, és a nemzetközi és hazai közvéleményt is – nagyrészt – meggyőzték. Azonban sokan megkérdőjelezték és jelenleg is kétségbe vonják a közös nyilatkozat maradéktalan őszinteségét. Bizonyos kérdések, amelyek a múltban is késhegyig menő vitába torkollottak a felek között, a jelenben is kísértenek, például tulajdonviszonyok, török csapatok kivonása. A strasbourgi emberi jogi bíróság 2014. májusi ítélete kiegészített egy 2010. májusi határozatot, amelyben a strasbourgi bíróság rögzítette, hogy Ankara az 1974-es török katonai hadműveletek során megsértette, valamint Ciprus kettéosztásával a mai napig „súlyosan és folyamatosan” megszegi az emberi jogi előírásokat. Törökország felelőssége túlmutat azokon a cselekedeteken, amelyeket mintegy 30 ezer török katona követett el a sziget északi részén. Magába foglalja a helyi adminisztráció intézkedéseit is, amely Ankara támogatása nélkül nem működne. Az ítélet rendelkezései alapján az 1974-ben eltűnt görög ciprusi személyek családjainak 30, a sziget északi részén enklávében élő görög ciprusiak részére 60 millió euró jutna.³⁴

Az ítélettel kapcsolatban Törökország válasza az volt, hogy nem áll szándékában fizetni a görög cipriótáknak semmilyen kárpótlást. Természetesen a görög ciprióták által kezdeményezett jogi eljárásban hozott döntés nem a megbékélés irányába mozdította a török ciprióta közvéleményt.

A békefolyamat elindulásában kétkedőknek sajnos igazuk lett. A felek még mindig ott tartanak, hogy egymás elképzeléseit kritizálják és a másik felet teszik felelőssé a sikertelenségért. Az egyházi vezetők – jórészt – kormányaik álláspontját követik. Az egymással történő találkozókon következetesen kifejtik, hogy mennyire fontos a párbeszéd a vallások között és hogy a konfliktus gyökerei nem a vallások által generált feszültség(ek) következményei.

Fontos megemlíteni a ciprusi ortodox egyház fejének 2007-ben egy görög napilapban közzétett nyilatkozatát. A görög vallási vezető ebben a cikkben egyértelművé tette, hogy „[a] mi valódi ellenségünk nem az észak-ciprusi törökök, hanem Ankara. Engem igazán nem a műezinek, hanem leginkább a török katonák zavarnak”.³⁵ Az érsek jelenlegi békefolyamatban játszott hitelességét az észak-ciprusiak körében némiképp aláássa, hogy nem minden alapot nélkülöző szóbeszéd, amely szerint 2004-ben az Annan-tervre vonatkozóan³⁶ kijelentette, „ha igennel szavaztok az Annan-tervre: nem juttok a menynyországba”.³⁷

³³ 40 évvel Ciprus megszállása után megbüntették Törökországot. *VS.hu*, 2014. május 12.

³⁴ 40 évvel Ciprus megszállása után megbüntették Törökországot (2014) i. m.

³⁵ Archbishop Chrysostomos II: Our enemy is Ankara, not N. Cypriot Turks. *Hürriyet*, 2007. január 08.

³⁶ Vas (2006) i. m. 36.

³⁷ Archbishop Chrysostomos II: Our enemy is Ankara, not N. Cypriot Turks (2007) i. m.

Konklúzió

Ciprus nemcsak kontinensek, különböző erőforrásokkal rendelkező gazdasági központok, a világkereskedelem egyik legfontosabb hajózási útvonalának számító Szuezi-csatorna előterében, hanem eltérő politikai kultúrák metszéspontjában is fekszik. Ciprus történelme vitathatatlanul szervesen egybefonódik az ortodoxiával. Az ortodox hit és egyház mély gyökeret vert a nép lelkében. A ciprusi ortodox egyház és a független ciprusi állam kormányzata közötti szoros személyes (rokoni, baráti) viszonyok szinte átláthatatlan szövődése biztosítja, hogy a politikusok – akik közül sokan egyházi fenntartású középiskolákban végeztek – jó kapcsolatot ápolnak az egyházzal. A keleti kereszténység szinte utolsó „bástyájaként” tisztelt kikkói kolostor nélkül semmilyen, az ország ügyeit érdemben érintő döntés nem születhet. A politikusok tisztában vannak az egyház – egyedülállóan hatékony – érdekérvényesítő képességével. Véleményem szerint a ciprusi ortodox egyház a jelenlegi békefolyamatban nagyon fontos szerepet játszik. 2004 óta vitathatatlan, hogy a megbékélést szorgalmazzák, és tény, hogy napjainkban ezt a politikusoktól függetlenül, a muszlim vezetőkkel közös fórumokon és találkozókön is hirdetik. Deklarálták, hogy a vallási különbségek soha nem választották szét a szigeten élő cipriótákat, és nem a vallások mélyítették el a válságot és mérgezték meg a szigetlakók békés együttélését. Régebben az egyház álláspontja sokkal tartózkodóbb volt az iszlámmal és az észak-cipriótákkal kapcsolatban.

A forrongó Közel-Kelet szomszédságában a ciprusi ortodox egyház nehéz helyzetben van, amikor a valláskülönbségek gyakorlati áthidalásával kapcsolatban kell javaslatot tennie a kormánynak, és meggyőznie a híveket, illetve a közvéleményt a megbékélés jelentőségéről. A helyzetet tovább bonyolítja, hogy a ciprusi egyház nincs olyan helyzetben, hogy a keleti kereszténységhez tartozó oroszokkal kapcsolatban olyan kormányzati döntéseket támogasson, amelyek rájuk nem kedvezők. Az ortodoxián belüli konfliktust a ciprusi egyház nem vállalhatja fel. Vélelmezhetően nem támogat, ahogy idáig sem támogatott olyan döntéseket, amelyek az Oroszországgal kapcsolatos jó viszonyt beárnyékolhatnák. Nem várható, hogy a térségben jelen lévő orosz érdekekkel ellentétes döntések elfogadásra kerülhetnek. A békefolyamatot közvetlenül nem, de közvetve érintő orosz érdekek a térségben nem sérülhetnek.

A politikusok az amerikai és a támaszpontjaikkal a szigeten jelen lévő angolokkal való viszonyt is fontosnak tartják, igyekeznek azokat is ápolni. Legalább ugyanúgy, ahogy a több évtizedes orosz gazdasági – és a több évszázadra visszavezethető vallási – kapcsolatokat. A Ciprusi Köztársaság politikáját meghatározó, valamennyi rendezésben érdekelt állam elképzeléseinek – részleges vagy teljes – támogatásával történő konfliktusrendezésnek a legfőbb hibája, hogy senki nem tudja, mikor születhet végső megoldás a konfliktusra. Nem tudni, hogy végül sikerül-e a föderális államszervezetben megállapodni, amelyben a föderáció – a 2004-es tervekkel szemben – gyengébb jogosítványokkal, míg az azt alkotó északi és déli rész erősebb kompetenciákkal bír. Az mindenesetre biztos, hogy mind a déli, mind az északi oldal érdekelt a helyzet megoldásában. Ezt árnyalja az északiakra nehezedő török nyomás. A déli oldal esetében pedig

nem hagyhatók figyelmen kívül a gazdasági nehézségek, amelyek rányomják bélyegüket az ország érdekérvényesítő képességeire.³⁸

A török politikusok Ciprust „elsüllyeszthetetlen anyahajóként” is szokták említeni. Ez találóan foglalja össze a sziget régióban játszott szerepét. Napjainkban a ciprusi ortodox egyház – képletesen – úgy értelmezte át ezt a kijelentést, hogy időszerű lenne az anyahajó gépházában lévő emberek véleményét is megkérdezni: milyen irányba haladjon a közös hajó. A kezdeti lépések megtörténtek, a parancsnoki hídon lévők egy része már valóban kíváncsi a török és görög közemberek elképzeléseire is.

Irodalomjegyzék

- 40 évvel Ciprus megszállása után megbüntették Törökországot. *VS.hu*, 2014. május 12. Online: <https://vs.hu/kozelet/osszes/40-evvel-ciprus-megszallasa-utan-megbuntettek-torokorszagot-0512>
- Adamides, Constantinos: *Securitization and desecuritization processes in protracted conflicts: the case of Cyprus*. Berlin, Springer, 2020.
- Archbishop Chrysostomos II: Our enemy is Ankara, not N. Cypriot Turks. *Hürriyet*, 2007. január 08. Online: www.hurriyet.com.tr/gundem/archbishop-chrysostomos-ii-our-enemy-is-ankara-not-n-cypriot-turks-5737555
- Balázs Judit: Érdekek-érdekellettek: a török külpolitika neuralgikus pontjai. *Szakmai Szemle – A Katonai Biztonsági Hivatal tudományos tanácsának kiadványa*, (2011). 3. 18–42.
- Bounia, Alexandra – Theopisti Stylianou-Lambert: *The political museum: power, conflict, and identity in Cyprus*. New York–London, Routledge, 2016.
- Christou, Jean: *Biden meets religious leaders*. 2014. Online: <http://cyprus-mail.com/2013/05/22/biden-meets-religious-leaders>
- Csermák Zoltán: Törököt fogott, s nem eresztí. *Új szó*, 2013. november 16. Online: <https://ujsozso.com/kozelet/torokot-fogott-s-nem-ereszti>
- Csiziné Schlosser Annamária: *Az egyházak jogalanyisága*. Budapest, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar, 2011.
- Csordás Eörs: *Valláskülönbség kérdése a három monoteista világvallásban – különös tekintettel katolikusok és muszlimok között a 21. századi Európában*. Budapest, Szent István Társulat, 2009.
- Efthymiou, Stratis-Andreas: *Nationalism, militarism and masculinity in post-conflict Cyprus*. London, Palgrave Macmillan, 2019.
- EKB: Újra kell tőkésíteni a ciprusi bankokat, II. Krizosztomosz a sikeres válságkezelés érdekében a kormány rendelkezésére bocsátotta az egyház vagyonát. *Magyar Hírlap*, 2013. március 20. Online: <http://archivum.magyarhirnap.hu/ekb-ujra-kell-tokesiteni-a-ciprusi-bankokat>
- Fejes Zsolt: *A vízbiztonság egészségügyi vonatkozású kérdései az ENSZ Ciprusi Békefenntartó Missziójában*. 2014. Online: <https://biztonsagpolitika.hu/biztonsagpolitika-hu-publikaciok-2014/dr-fejes-zsolt-a-vizbiztonsag-egeszsegugyi-vonatkozasu-kerdesei-az-ensz-ciprusi-bekefenntarto-missziojaban-2014-marcius-23>
- Fekete István: Ciprus: megosztott történelem. *Múlt Kor*, 2009. november 12. Online: https://m.mult-kor.hu/20091112_ciprus_megosztott_tortenelem

³⁸ Orbán Endre: Egy újabb föderáció? *Ars Boni*, 2. (2014), 1. 12–14.

- Finding answers in Islam. *CyprusMail*, 2013. szeptember 12. Online: <http://cyprus-mail.com/2013/09/12/finding-answers-in-islam>
- Forgács András: *Ciprus. Panoráma „mini” útikönyvek*. Budapest, Medicina, 1999.
- von Glasenapp, Helmuth: *Az öt világvallás*. Budapest, Gondolat, 1987.
- Hanova, Gajane: *Hallgasson-e az egyház? Oroszország Hangja*. 2013. Online: http://hungarian.ru/rv.ru/2013_04_02/Hallgasson-e-az-egyhazi
- Jakab Hajnalka: Vallás és állam egymáshoz való viszonyának vizsgálata. *Ügyészek Lapja*, 18. (2011), 2. 19–20.
- Jany János: *Klasszikus iszlám jog – egy jogi kultúra természetrajza*. Budapest, Gondolat, 2006.
- Kacziba Péter: A ciprusi földgázkincs szerepe a Kelet-Mediterráneum geopolitikai átrendeződésében. *Kül-Világ – a nemzetközi kapcsolatok folyóirata*, 10. (2013), 3–4. 18–41.
- Kissinger állhatott Ciprus megszállása mögött. *Múlt Kor*, 2007. július 04. Online: <https://multkor.hu/cikk.php?id=17802>
- Lyka Károly: *A művészetek története*. Budapest, Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, 1977.
- Megnyílt az összortodox szinódus Isztambulban (2014). Budapest, Magyar Ortodox Egyházmegye (Moszkvai Patriarkátus). Online: <http://hungary.orthodoxia.org/2014/03/07/megnyilt-az-osszortodox-szinodus-isztambulban/>
- Muszlim vezető az ortodoxtemplomok védelmében. *Magyar Kurír*, 2017. július 27. Online: www.magyarkurir.hu/hirek/muszlim-vezeto-az-ortodox-templomok-vedelmeben
- Nagy Enikő: Vallások a békéért a Mediterránumban. *Új Ember*, 2013. november 4. Online: <https://ujember.hu/vallasok-a-bekeert-a-mediterraneumban/>
- Orbán Endre: Egy újabb föderáció? *ArsBoni*, 2. (2014), 1. 12–14.
- Pilides, Despo – Nikolas Papadimitrou: *Ancient Cyprus: cultures in dialogue*. Nicosia, Department of Antiquities, 2012.
- Protoijerej, Szavva Michalidis: A prostitúcióról, maffiáról, a házasságról, a ciprusi orosz egyházközségről és Oroszországról. *Ortodox Szemle*, 2013. január 21. Online: <https://ortodoxszemle.org/2013/01/21/a-prostituciorol-maffiarol-a-hazassagrol-a-ciprusi-orosz-egyhazi-kozsegrol-es-oroszorszagrol/>
- Religion helps heal Cyprus’ ethnic division as Muslim, Christian leaders wage quiet diplomacy. *Foxnews*, 2014. április 19. Online: www.foxnews.com/world/religion-helps-heal-cyprus-ethnic-division-as-muslim-christian-leaders-wage-quiet-diplomacy
- Romsics Gergely: Működő bukott állam(ok): Ciprus. In Marton Péter (szerk.): *Államok és államkudarcok a globalizálódó világban*. Budapest, Teleki László Intézet, Külpolitikai Tanulmányok Központja, 2006. 172–192.
- Rózsa Gábor – Rózsa Dávid: A 2011-es népszámlálások Délkelet-Európa nem uniós országaiban. *Statisztikai Szemle*, 90. (2012), 7–8. 610–630.
- Sáska Zoltán Attila: *Ante Portas EU – A ciprusi konfliktusra hangszerelt Annan-terv a trójai faló?* 2014. Online: http://old.biztonsagpolitika.hu/documents/1404117800_Saska_Zoltan-Ante_Portas_EU_-_biztonsagpolitika.hu.pdf
- Szász Erzsébet: *Ciprus állami és nemzeti szimbólumai*. 2005. Online: www.europainstitut.hu/index.php/17-begegnungen?start=380
- Szent-Iványi Ilona: *A muszlim reformirányzatok és a kereszténység párbeszédének lehetőségei*. Budapest, Keresztény Magvető, 2009.
- Szent-Iványi Ilona: *Az egyezkedés lehetőségei. Adalékok a keresztény–iszlám vallásközi párbeszéd legújabb történetéhez*. Budapest, Evangélikus Hittudományi Egyetem Doktori Iskola Vallás- és Társadalomtudományi Tanszék, 2011.

- Szotyori-Nagy Ágnes: *Házassági akadályok a bizánci akatolikus egyházak jogrendjében és alkalmazásuk a katolikus gyakorlatban*. Budapest, Szent István Társulat, 2009.
- Tarján M. Tamás: 1054. július 16. Egyházzszakadás a katolikusok és ortodoxok között. *Rubiconline*, 2014. Online: www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1054_julius_16_egyhazszakadas_a_katolikusok_es_ortodoxok_kozott/
- The Loss Of The Civilization – Destruction of cultural heritage in occupied Cyprus. *Demokratiki-kypros*, 2017. április 25. Online: <https://demokratiki-kypros.org/2017/04/25/the-loss-of-a-civilization-destruction-of-cultural-heritage-in-occupied-cyprus/>
- Törökország felfedezi keresztény gyökereit. *Múlt Kor*, 2011. május 09. Online: https://mult-kor.hu/20110509_torokorszag_felfedezi_kereszteny_gyokereit
- Vas Korinna Nóra: *A ciprusi konfliktus alakulása és megoldási alternatívái a kezdetektől napjainkig, a nagyhatalmi és regionális érdekek érvényesülésének tükrében*. Budapest, Gazdasági Főiskola Külkereskedelmi Kar, 2006. Online: http://elib.kkf.hu/edip/D_13172
- Wagner Péter: Kéksapkások a zónában. *Földgömb*, 31. (2013), 270. 42–45.